

ՕՏԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Դոմար ՀՅՈՒԼԵՏ* ԶՈՆՍՈՐ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ*)

րբ Վրաստանն Հայաստան կանցնի օդանավով, մտքիս մեջ տիրող մտածումը սա էր, թե «Խորհրդային կարգերը ի՞նչ բերին այս երկրին»:

Բավական երկար առանձն մը Սովետական Հայաստան մնալն վերջ երբ օր մը Թիֆլիս կվերադառնայի շոգեկառքով, սա պատասխանը տվի ինքզինքիս. «Խորհրդային վարչածնը Հայաստանին բերած է խաղաղություն, բարգավաճ տնտեսական վիճակ, երջանկություն և խոստովանելից անպագա մը»:

Կովկասյան լեռնաշղթան կտրելով, ուր ձյունը տակավին ասպարեզ կկարդար միջամառային արևուն, և Սևանի եզերքն թռելով, որ աշխարհի ամենն բարձրադիր լին է, քառասուն մղոն ավելի մոտեցա Երևանի, Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաքին: Օդին մեջ քաղաքին շուրջ պտույտ մը շունեցա, քանի որ խորհրդային օդանավեր այդ սովորությունը չունին: Բայց կարելի եղավ արագ ակնարկով մը տեսնել թե որքան դեղեցիկ էր Սովետական Հայաստանի անդուգական մայրաքաղաքը: Երևան կտարածվի ընդարձակ ավազանի մը մեջ, ուր բլուրներ տափարակնալով կերկարին դեպի Արարատի փայլուն գագա-

թը: Երևանն անցա շրջակա գավառները և դեպի հյուսիս՝ Սևան և էջմիածին:

Ամեն դասակարգի մարդոց հետ խոսեցա: Տեսա բանվորներ քաղաքի մեջ կամ շինականներ դաշտերու մեջ, ուսուցիչներ, ուսուցչապետներ, ճարտարապետներ, արվեստագետներ, երկրաչափներ և թեմական կղեր: Այցելեցի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, որ Հայաստանյայց Եկեղեցվոյ գերագույն աստիճանավորն է, ինչպես նաև եպիսկոպոսներու, արքեպիսկոպոսներու, առաջնորդներու և պատրիարքներու, որոնք եկած էին Գահիրեն, Պեյրուսին, Երուսաղեմեն, Կալիֆորնիայեն և Նյու-Յորքեն: Երևանը ուսումնասիրեցի քաղաքի ճարտարապետին օգնությամբ և ուշադրությամբ քննեցի մեծ խնամքով պատրաստված հատակագիծերը անպագա շինարարության համար: Անուրանալի էր, որ մեծ հառաջդիմություններ եղած էին Երևանի, ինչպես նաև երկրին զանազան շրջաններում մեջ և տակավին ալ կշարունակվին:

Նախա-հեղափոխական Երևանը 24 հազար բնակչությամբ, ցեխե երդիքներով, աղյուսե տնակներով, հնակարկատներուն եղ գոհհներով, այժմ եղած է արդիական քաղաք մը 300 հազար բնակչությամբ: Երևան քաղաք մըն է, որ կմեծնա զարմանալի արագությամբ: Ակադեմիկոս Թամանյանի քանի մը տարի առաջ գծած հատակագիծը, Երևանը 150 հազար բնակչությամբ քաղաք մը շինելու, բոլորովին անարժեք դարձած է, քանի որ նորեր պատրաստված են 450 հազար բնակիչներու համար: Այս հատակագիծերում հղացումի շքեղությունը համեմատական է անոնց իրականացման արագության:

*) Դոբրոտը Զյուլես Ջոնսոնը Սովետական Միությունում կատարած իր ճանապարհորդությունների մասին մի քանի հոդվածներ է գեղեցիկ թՂԸ ՍԹԱՐ ՈՒՐՔԼԻ շաբաթաթերթի մեջ: Այդ հոդվածներից մեկն է «Երիտասարդ Խորհրդային Հայաստանը», որի հայերեն թարգմանությունը արտատպում ենք Հայկական հրատարակչող ընկերության շաբաթաթերթից:

Նույնիսկ պատերազմի ամեննն վտանգավոր շրջանին, երբ գերմանական հատաչխաղացողներ Կովկասեն դեպի Երևան հավանական դարձած էր, դարձյալ շկասեցավ Երևանի շինարարությունը: Արդարև գաղթականներու ներխուժումը հարկադրեց շինարարությանը շարունակումը: Կամուրջը, որ կմիացնի Զանգազի հովիտը, արդեն մոտեցած է ավարտման:

Երևան օժտված է շքեղ դիրքով, պարագա մը, որ նկատի կառնվի քաղաքի ընդարձակման համար պատրաստված

Ալյումինիումը պիտի պատրաստվի տեղական բոֆսիտեն: Հսկա մըն է սինթետիկ քաղաքի գործարանը, որ հաստատված է քաղաքին հյուսիսը: Հրապարակներ, փափուր շենքեր, — շատեր արդեն կառուցված, — կկազմեն քաղաքին գլխավոր առանցքը: Բնակության տուններու պակասը տակավին զգալի է ճարտարարուեստի ընդարձակման և ներգաղթողներու պատճառով: Բնակության համար տուններ պիտի շինվին խմբական տիպարով և որքան կարելի է հեռու գլխավոր երթևեկի պողոտաներեն:

1945 թվի Ազգային-նկեղեցական ժողովի նիստերից մեկը. առաջին շարժում աջ կողմից դոֆտ. Հյուլետ Ջոնսոնը

քարտեսներու վրա: Գլխավոր պողոտաները կճեղքեն քաղաքը և իրարու կմիացնեն առոր դանադան մասերը: Գործարաններ հաստատված են քաղաքին զանազան կողմերը ըստ հարմարության:

Շինարարություն կծրագրվի. — Գինիի գործարանները ընդարձակ մասնաններով, որոնք շատ են, ունին հսկա պահեստ հսկա տակառներու: Գինիի գործարանները կտարածվին քաղաքին արևմտյան կողմը: Հյուսիսային սարահարթին վրա սկսած են շինել ալյումինիումի հսկա գործարան մը:

Համալսարանը, գիտական, ճարտարարուեստի շենքերը, տպարանները համալրված են քաղաքին հյուսիսային կողմը բուլուրներու ստորոտը և կկազմեն մշակութային դադուլ մը: Ստալինյան պողոտայի վերջավորության կբարձրանա Հայկական ճոխ ձեռագիրներու հոյակապ Մատենադարանը, որուն մոտերը պիտի բարձրացվի հսկայական սանդուխ մը, երկու կողմերը ջրվեժներով, զոր ծրագրած են ավարտել շորս տարվան մեջ: Ուսանողներու և արվեստագետներու պիտի հատկացվի այս քաղամասը: Բուժարաններ և մանկամսուր-

ներ կարծես սքողված են հյուսիսի բլուրներուն վրա գտնվող ծառերու և պարտեզներու միջև։ Հյուսիսային կողմի բլուրները հարուստ են նորահաս ծառերով։ Բլուրներուն կողերը դալար կապահին կանոնավոր ջրատուրով, մինչդեռ նախապես անոնք կներկայացնեն անջրդի, խապան վայրեր։ Այս դալար վայրերը կիշխեն հյուսիսի գեղեցիկ տեսարաններուն՝ մինչ Արարատ կիշխեն հարավի։

Երևանի յուրաքանչյուր փողոցը ծառուղի մըն է։ Գավառը կխուժե դեպի քաղաք։ Հայնորեն կօգտագործվին Երևանի գլխավոր հարստությունները՝ առատ ջուր և հսկա էլեկտրական ուժ, որ կհայթայթվի Սեանեն հոսող արագավազ գետեն։ Սունկի պես բուսող բազմաթիվ գործարաններ, որ կրպատեն ին կորհրդային քաղաքացի հայերուն, կհայթայթեն այս հսկա շինարարական ձեռնարկներուն իրագործման համար պետք եղած գումարները։ Երկրագործությունը կը զարգանա, երկրին հարստությունը կբազմապատկվի։ Հայաստան, որ ծայր աստիճանի չքավոր և աղքատ էր, հարստության հասնելու համար արդեն լայն պողոտայի վրա կգտնվի այսօր։

Սոսկ նյութական բարգավաճում և շինարարություն չեն կորհրդացին Հայաստանի ցուցաբերած ապշեցուցիչ նվաճումները, այլ մշակութային զարգացումն ալ նույնքան և ավելի՝ ուժով և կենսունակությամբ ի հայտ կուգա։ Հայերն ի ծնե բնատուր ձիրքերով օժտված՝ գեղարվեստասեր ժողովուրդ մըն են։ Անոնք կիրտած են և ժառանգ ձգած են գեղարվեստական հիմնալի հարստություններ, որոնք պատվի կբերեն ունե ազգի, հակառակ երկար դարերու իրենց կրած տառապանքներուն և հարստահարությանց իրենց հարևաններուն կողմի։ Եթե պետք եղած միջոցներն ու առիթը տրվին, անոնք ապահովաբար պիտի կերտեն ավելի մեծ ապագա մը։ Հայերուն դժնդակ կյանքը, բեռնավոր աճելի վտանգներով, դրդիչ ուժ մը եղավ անոնց ստեղծագործությանց։ Գտնվելով Արևելյան և Արևմտյան քաղաքաշիրթությանց միացման գծին վրա, անցյալի մեջ մեծապես օգտված են երկուքն ալ և դանոնք իրենց սեփական բովանդակ անցյալով, դրոշմելով անոնց Հայկական հատկանշականություն և դիմագիծ, զանոնք գործածած են ուրիշ ստեղծագործությանց։

Երկու հազար տարի առաջ Եվրոպիկոսի թատրերությունները կներկայացվին Հայկական առաջին թատրոնին մեջ, Շեքսպիր գերազանցաբար ժողովրդական է հոս այս-

օր և նոր թատերգական կյանք մը կարծարծեցի իր Սարգիս, հուշակավոր ամերիկացի գրողը, որ հայկական ծագում ունի, դերասաններու համար կերտած է մրցող դպրոց մը։ Թատրերգությունը կծաղկի։ Օփերան, որ կներկայացվի հայատեսիլ, նորաշեն օփերայի շենքին մեջ, իսկապես արժանի է կենդանի շքանշանին, որուն արժանացեր է արդեն։ Հայկական օփերան ջերմ ընդունելություն կրնա գտնիլ, նմանապես Երևանի երիտասարդ, տաղանդավոր նվագաժողովները, պարողները, և գուսանական խումբերը, որոնք տեսա և լսեցի։ Հոս հայկական ինքնատիպ մշակույթը կհասնի իր գագաթնակետին և որուն խարիսխը շատ խոր և ընդարձակ է։ Մշակույթը, գեղարվեստը զանազաններուն կհասնին, կյուրացվին անհագաբար։

Խորհրդային Հայաստան ունի նաև նկարիչներու դպրոց մը։ Ներկա եղա արդիական նկարներու, քանդակներու և արձաններու ցուցահանդեսի մը։ Մեծամասնությունը կենդանի, գունեղ և խոստումնալից էր։ Խորհրդային Հայաստանի մեջ, ինչպես նաև Խորհրդային Միության մեջ, երբ արվեստագետ մը ցույց կուտա իր տաղանդը, բացարձակապես կազատվի նյութական հոգերի և կրնա ինքզինք նվիրել գեղարվեստին։

Եկեղեցին ազատ է։ Հայաստանյայց եկեղեցին մեծ բաժին մը ունի հայկական վերածնունդին մեջ։ Ան ամենեն հին քրիստոնյա եկեղեցիներեն մեկն է և ամենեն շատ հալածված եկեղեցին, որ տոկաց ծանր ճնշումներու և հասավ արշալույսին. փայլուն արշալույս մը, որուն արժանի է ան, քանզի Խորհրդային Հայաստանի մեջ բարոյական մեծ փոփոխություն մը կատարված է, փոփոխություն մը, որ առիթ տված է թե հասարակ մանուկին և թե ուսման մարդուն զարգանալու։ Մշակութային և հոգևոր սերմերու համար պարարտ հող կա, և եկեղեցին պիտի կրնա օգտվիլ, եթե հոգաբի հառաչիմելու և ընդունելու արդի աշխարհի իմացական և գիտական նոր լույսերը։ Հայուն կրոնական հայեցողությունը խորապես ազդված է գիտական հայեցակետեն այն երկիրներուն, ուր ապաստան գտած է հալածանքի խուսափելով։

Ես ներկա եղա Կաթողիկոսական ընտրություն։ Պատգամավորներ եկած էին 15 տարեքեր երկիրներ և պատմական հյուրերուն հետ խոսեցա։ Ներկա եղա այն նիստին, որ որոշվեցավ հիմնել Ժառանգավորաց վարժարան մը 40 սաներու կրոնական դաստիա-

րակութեան համար և կազմել մասնադա-
րան մը: Կհիանայի անոնց ողիին, ջերմե-
ռանդութեան և մտքի լուսավորութեան:

Ներկա եղա նմանապէս հուզիչ արարողու-
թեան մը, երբ Կաթողիկոսը հանդիսավոր
կերպով կօծվի և կօրհնվի եպիսկոպոսնե-
րով և արքեպիսկոպոսներով շրջապատված՝
էջմիածնա Մայր Տաճարին մեջ, որ հիմնված
է 330-ին (Ք. Ք.):

Նոր կրօնական համաձայնութեամբ մը,
երկու ժամ տևող խորհրդակցութեան մը
վերջ, զոր կաթողիկոսական տեղապահը ու-
նեցած էր Ստալինի հետ, Հայաստանյայց
եկեղեցին ստացավ ընդարձակ իրավասու-
թեաններ: Իրավասութիւն տրվեցավ ար-
տասահմանի եկեղեցական ներկայացուցիչ-
ներուն ընտրութեանց մասնակցիլ էջմիածնի
մեջ, պարագա մը, որ հուշտ կարևոր է Ամե-
նայն Հայոց Կաթողիկոսին դիրքը զորացնե-
լու տեսակետեն Սփյուռքի մեջ: Արտոնու-

թիւն տրված է նմանապէս հիմնելու Ժա-
ռանգավորաց վարժարան մը, մասնադա-
րան մը և տպարան մը: Նվազ կարևոր չէ
Կաթողիկոսի համար վերաբացումը նախ-
կին վանքապատկան շէնքերու էջմիածնի
մեջ:

Խորհրդային Հայաստան, կրնամ վկայել,
որ թեւակոխած է նոր դարաշրջան մը ճար-
տարարվեալի, ճարտարապետութեան, երկ-
րագործութեան և մշակութեան ու հողեր
մարզերու մեջ: Ապահովաբար մարդկային
բարօրութեան համար Խորհրդային Միութեան
ընձեռած բարեքններուն փոքրագույնը չէ այն
պատեհութիւնը, զոր ան կշամբն դանադան
աղգային մշակութիւններու զարգացման, ամ-
րապես հաստատելով տնտեսական օղակ-
ված միութիւն մը: Խորհրդային Հայաս-
տան այդ բացառիկ հառաջդիմութեան լա-
վազույն մեկ տիպարն է:

Անգլերենից քարգ. Խ. ԳՈՒԹՈՒՃՅԱՆ,

ՔՂԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԼՈՆՏՈՆԵՆ

«Արեւմուտ»-ը հաղորդում է.—

22 նոյեմբերի դիշերը Լոնտոնի Քենսինգ-
թըն Թատըն Հոլի սրահներէն մեկուն մեջ
տեղի ունեցավ հավաքույթ մը, նվիրված
Կաթողիկոսութեան Կիլիկիայէն էջմիածին
վերահաստատումի հինգհարյուր ամյակին:

Հայ գաղութը ներկա էր: Տեր Շ. Գա-
լուստեան վարդապետ համառոտորեն վեր-
հիշել վերջ 1441-ի նշանակալի դեպքը,
ժողովուրդին ներկայացուց օրվա երկու
հյուրերը՝ Մ. Ռ. Պիլոզի և Գեր. Օլլոր Ռա-
թրհալս, Անգլո-սովետական բարեկամու-
թեան ընկերութեան պատգամավոր անդամ-
ները, որոնք վերջերս այցելել էին Խորհրդա-
յին Միութիւն և միաժամանակ Հայաստան
ու էջմիածին:

Հետաքրքիր էր լսել այդ հեղինակավոր
անձնավորութիւններու կարծիքը մեր հայ-
րենիքի մասին:

Անոնք հաճուքով վերհիշեցին իրենց ան-
ցուցած ուրախ ժամանցները Երևանի և
շրջակա քաղաքներու մեջ: Հայերուն հյու-
րասիրութիւնը զիրենք զարմացուցած էր:
Գովքը ըրին կլիմային, ջուրին, ճարտարա-
րէութեան և արտագրութիւններու որակին և
բանակին: Իրենց հիացումը հայտնեցին նոր
հսկայական շէնքերու գեղեցկագիտական
ճաշակին, մերթ բաղդատութեան դնելով զա-
նոնք աշխարհի մեծագույն քաղաքներու նը-

ման կերտվածքներուն հետ: Վերջապէս անդ-
լիացի քննադատի աչքերով դիտված մեր
Խորհրդային Հայաստանը պատկերացվեցավ
մեզի իր գեղեցիկ ու ընդարձակ ծառուղիներ-
ով, հրապարակներով, թատրոններով, եկե-
ղեցիներով, հիմնականօրէն զարգացնե-
լով:

Հայաստանի համալսարանը դրվեցավ հա-
մահալասար գծի վրա Լոնտոնի, Օքսֆորդ-
ի և Քեմպրիճի համալսարաններուն հետ:

Հայերը խանդավառ անձկութեամբ լսեցին
Սեանս լճի եզրին պատգամավորներու ի
պատիվ տրված խնջուքները և երջանիկ ըզ-
պացին ինքզինքնին լսելով որ այսքան կարճ
ատենի մեջ մեր հայրենիքը այնքան հառաջ-
գիմած է, որ Սովետ երկիրներու մեջ տ-
առջին շարքի վրա տեղ ունի այսօր:

Պ. Քյուրքճյան հայերու կողմէն շնորհա-
կալութիւն հայտնեց պատգամավորներուն:
Կար գեղարվեստական փոքրիկ բաժին մը
հայկական երգերու: Պ. Գասպարյան հա-
ջողապէս նվագեց ջութակի վրա: Տիկ.
Գյուրտեան իր շնորհալի մասնակցութիւնը
բերավ, նվագելով դաշնակի վրա Բարսեղ-
դարյանէն, ինչպէս նաև Խաչատուրյանէն,
որոնք մեծապէս զնահատուեցան ծափահա-
րութիւններով: Հաճելի տպավորութեան
տակ մեկնեցանք: